БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
Институт по балканистика с Център по тракология
"Проф. А. Фол"
Вх. № 171 НО-05-05/12.11.2025

СТАНОВИЩЕ

от

от проф. д-р Йорданка Гешева, Институт за исторически изследвания при Българска академия на науките
по конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, специалност „Балкански литератури и култури“ за нуждите на секция „Култура на Балканите“, ИБЦТ-БАН, обявен в Държавен вестник, бр. № 63/ 01.08.2025 г.

Доц. д-р Антоанета Бориславова Балчева е единствен участник в конкурса за заемане на академичната длъжност професор, обявен за нуждите на секция „Култура на Балканите“ при Институт за Балканистика с Център по тракология на Българска академия на науките. Ант. Балчева работи в Института по балканистика от 1987 г. През 1997 г. защитава докторска дисертация пред СНС по Литературознание при ВАК. От 1999 г. е главен асистент, а през 2011 г. е избрана за доцент по Професионално направление 2.1. Филология в Института за балканистика с Център по тракология при БАН.

В конкурса за професор (бр. 63/01.08.2025 на ДВ) доц. д-р Балчева се представя с монографията „Култура на пътуването. Преплетени текстове и съдби на българи и хървати от края на XIX до средата на XX век“, София, Институт за балканистика с Център по тракология, 2025, 274 стр. ISBN 978-619-7179-64-4. Освен монографията доц. Балчева представя 5 студии и 17 статии (общо 22 публикации), както и съставителство и редакция в една колективна монография и 6 тематични сборника, участия в проекти, в

научни конференции, симпозиуми, кръгли маси и други академични активности, описани и приложени към документите по конкурса.

Предлаганата за рецензиране монография е част от изпълнението на съвместен международен проект на Института за балканистика с Център по тракология към Българската академия на науките и Института за история на хърватската литература, театър и музика към Хърватската академия на науките и изкуствата. Проектът, онасловен „Български и хърватски културни маршрути в Югоизточна Европа. Пресечни точки и взаимодействия“ е осъществен в периода 2022 – 2025 г. В наукометричната таблица на кандидатката монографията е включена като основен хабилитационен труд.

Монографията обхваща многопластово две основни теми: култура на пътуването; българо-хърватски литературни и културни отношения от края на XIX до средата на XX век, представени в широк литературен, исторически, политически, социален план. По същество двете теми са пряко или косвено свързани, често едната е отражение на другата и това е добре показано в монографията. Авторката разглежда и преосмисля пътуването като философска идея, като културна и социална практика. Пътуването е представено като феномен, което в конкретния случай обогатява познанията на българи и хървати за обичаите, традициите, ценностите, идентичността и националния идеал на „другия“, който в случая е приятел, а не враг.

Пътуването в повечето случаи е представено чрез текстовете на плеяда български и хърватски автори, посетили или живели известно време в родината на другия, усетили идентичността и спецификите, различността на съседа, сътворили или преизградили създадените временни или по-трайни представи за ценностите, културата, възприятията. Пътуването винаги е приемало многобройни разновидности, провокирайки безкрайни възможности за анализ и наблюдение и авторката на книгата се стреми да

покаже това посредством творбите на български и хърватски интелектуалци. Направеният в увода кратък историографски обзор на българските и хърватските литературни и исторически изследвания относно пътешественическата литература дава първоначална представа какво може да очаква читателят от книгата.

Първа глава е посветена на културата на пътуването на българските и хърватските интелектуалци от края на XIX и началото на XX век. Хърватия е представена през погледа на български пътешественици, а България в периода около Първата световна война е обрисувана в два хърватски пътеписа. И в двата случая доминира идеята за национално себеутвърждаване и културна еманципация на духовните елити. Проличава стремежа за взаимното опознаване на двата народа. Разгледано е до каква степен пътуването е все още в коловозите на локалното и традиционното или вече се усеща повеят на европеизацията и модернизацията.

Представени и анализирани са текстове на Иван Шишманов, Александър Божинов, Стефан Бобчев, Андрей Протич, Иван Вазов, Антон Страшимиров, Анна Каменова, Кирил Христов, Дора Габе и др. Доц. Балчева се спира и върху пътеписите на хърватските писатели Никола Андрич, Мариян Алкович и Франьо Хорват-Киш, отразяващи социално-историческите промени от началото на XX век до навечерието на Първата световна война (втора глава). Критичният преглед, който д-р Балчева прави на недостатъчно проучените архивни материали и пътеписи на Стилиян Чилингиров и Любомир Михайлов дава възможност за разкриване на нов модел на общуване между българи и хървати. Пресъздадената от двамата български автори многоизмерна картина на миналото и настоящето на Загреб, Далмация и хърватските земи по времето, когато Хърватия е в границите на Кралство Югославия, носи чертите на неспокойното политическо ежедневие в навечерието на Втората световна война.

Специално място в книгата е отредено на творчеството на жените пътешественички, извоювали духовна еманципация и дистанцирали се от наложените социални стандарти за женственост по времето преди и след Първата световна война (четвърта глава). Пътеписите на българките Олга Чавова, Богдана Дочова и Вера Плочева са проучени с оглед на навлязлата промяна в жизнения и творческия им път, кореспондиращи с наложилите се нови вкусове и социални практики в периода от тридесетте години на XX в. до към началото на Втората световна война. В този поствоенен период в представите на жените интелектуалки за модернизъм пътуването заема особено място. Обединяващ мотив и в трите разглеждани пътеписа „Скитница“ (Олга Чавова), „Под сянката на пиниите“ (Богдана Дочова) и „Из Югославия“ (Вера Плочева) е стремежът към приключения, риск и откривателство, желанието за навлизане в нови пространства, за откриване/проникване на нови ценности в ежедневието. В подобен аспект са разчетени и представени посветените на страната ни пътеписи на хърватската поетеса, преводачка, пътешественичка Весна Парун, пребивавала в България между 1962–1967 г., връщала се и след това, и запазила добрите си приятелски и професионални взаимоотношения с Бл. Димитрова, Р. Ралин, Ал. Геров, Д. Пантелеев и др. български интелектуалци до края на живота.

Добре обоснован и подкрепен с много примери е изводът на доц. д-р Балчева, че взаимният интерес на българските и хърватските елити към културната и социалната история на двата народа от края на XIX до първата половина на XX в. е проявен в отделни пътеписни очерци и бележки, документирали техните впечатления в различни по вид и характер публикации. Авторката се спира предимно на творби, представляващи литературоведски интерес – малко познати или непознати текстове, посветени на страната ни от Никола Андрич („Два дни в България“), Мариян

Алкович („Път: Белград – София – Цари град“), Франьо Хорват-Киш („Видяно и невидяно. Пътни бележки“), пътеписното творчество на Весна Парун, посветено на България и др. Част от материалите и фотографиите, които Балчева използва за книгата си са издирени в личните и семейните архиви на авторите. Въз основа на неиздавани досега документи е пресъздаден и интерпретиран литературният и историческият контекст около гостуването на пиесата „Авантюристът пред вратата“ (1926 г.) на Милан Бегович в Народния театър „Иван Вазов“ (четвърта глава).

Преплетените текстове и съдби на българи и хървати от края на XIX в. до първата половина на XX-то столетие, обект на проучването на д-р Балчева, показват една доказана във времето диалогичност, добила отчетливо изражение през „модерната епоха“, когато пътуването се утвърждава като модел за трансформация, опит за творческо обновление, за самопознание и себеутвърждение. Доц. Балчева се стреми да направи нов прочит на творби, автори, социополитически и социокултурни контексти, да покаже културната динамика на Югоизточна Европа, да интерпретира срещата между различни цивилизации и култури. И трябва да бъде отчетено, че тя се справя добре с тази задача.

В приложената към документите наукометрична таблица са отразени резултатите от научната дейност на доц. д-р Ант. Балчева. Общо 22 статии и студии са разпределени така: 3 статии, публикувани в списания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация; 5 студии и 14 статии, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране и в редактирани колективни томове. Доц. Балчева е описала и направените на нейни студии и статии цитирания в рецензирани и индексирани издания или в монографии и в колективни томове, както и цитиранията в монографии и научни сборници с научно рецензиране и редактиране. В таблицата са включени 5 проекта с участието и/или

ръководството на доц. д-р Балчева, финасирани изцяло или частично от Министерството на науката и образованието, както и участия в 4 проекта на ИБЦТ, финансирани от БАН. Както е според условията на Института по балканистика с Център по тракология в таблицата (т. 24, 25, 27) е включен един лекционен курс към Центъра за обучение при БАН, както и съставителството и научната редакция на 6 колективни сборника. За времето след хабилитацията (2011 г.) доц. Балчева е участвала в 34 международни конференции и научни форуми с международно участие и в 14 национални конференции, конгреси, симпозиуми, кръгли маси, в част от които е била и организатор. Била е ръководител на 5 образователни и изследователски проекта.

В заключение бих желала да отбележа, че давам висока оценка за монографиите, студиите и статиите, както и за участието на доц. д-р Антоанета Балчева в различни проекти и други научни прояви. Смятам, че тя отговаря на всички изисквания да бъде избрана на академичната длъжност професор по обявения в Държавен вестник, бр. 63 /2025 г. конкурс по искане на секция „Култура на Балканите“ при Институт за Балканистика с Център по тракология на Българска академия на науките, за което ще гласувам и аз.

София

12 ноември 2025 г.

Автор на становище:

проф. д-р Й. Гешева